

SABINŲ (KASIJŲ) IR PROKULŲ TEISĖS MOKYKLOS ROMŲNŲ TEISĖS ISTORIJOJE

Giedrė Urbanavičiūtė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Teisės teorijos ir istorijos katedros doktorantė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 75
El. paštas: giedre.urbanaviciute@tf.vu.lt

Teisės mokslo formavimuisi neabejotinai didžiulę įtaką turėjo romėnų teisė. Straipsnyje siekiama atkreipti dėmesį į teisės literatūroje menkai tyrinėtą klasikinį romėnų teisės laikotarpį egzistavusių teisės mokyklų temą, bandoma atskleisti sabinų (kasijėnų) bei prokulėnų teisės mokyklų ištakas, jų atstovus, esminius ideologinius skirtumus bei jų reikšmę ir įtaką teisės mokslui.

The influence for the legal science made by Roman Law is undoubted. By this article the author seeks to notice theme of the Law Schools in classical period of Roman Law that was distantly researched during the history, attempts to reveal the beginnings of Sabinian (Cassian) and Proculian Law Schools, their representatives, fundamental ideological distinctions, meaning and impact for the legal science.

Įvadas

Sabinų (kasijėnų) ir prokulėnų teisės mokyklų tema teisės literatūroje nėra labai plačiai nagrinėta, nors, kalbant apie romėnų teisės istoriją, apie jas beveik visada užsimenama. Išsamesniam tyrimui prie šios temos vis dėlto nesustojama, visas dėmesys sutelkiamas romėnų privatinei teisei. Mokslo veikaluose tiesiog pažymima, kad tokios mokyklos egzistavo, tačiau abejojama vartojant jų pavadinimus, įvardijant mokyklų pradžią, jų atstovus ir ideologinius skirtumus. Nedaug tėra mokslo darbų, skirtų vien šių mokyklų analizei, mažai romėnų teise besidominčiųjų į šias mokyklas bandė pažvelgti „giliau“, siekė

pateikti vienokias ar kitokias moksliskai pagrįstas išvadas.

Šios temos plotmėje galima išskirti G. Brini¹, G. Baviera², G. L. Falchi³, J. Kondrębski⁴ bei H. E. Dirksen⁵ atliktus mokslinius tyrimus. Būtent jie, atlikdami išsamią literatūros šaltinių analizę, bandė atskleisti ir įvardyti esminius teisės moky-

¹ Brini G. Delle due sette dei giuresconsulti romani. Bologna, 1891.

² Baviera G. Le due scuole dei giuresconsulti romani. Firenze, 1898.

³ Falchi G. L. Le controversie tra Sabiniani e Proculiani. Milano, 1981.

⁴ Kondrębski J. Sabinianie i Prokulianie. Szkoły prawa w Rzymie wczesnego cesarstwa. Lodz, 1974.

⁵ Dirksen H. E. Beiträge zur Kunde des römischen Rechts. Über die Schulen der römischen Juristen. Leipzig, 1825.

klų ypatumus, skirtumus, jų atstovų veiklą bei indėlį į teisės mokslą. Ir dažniausiai būtent jų atliktais tyrimais remiasi vėlesnieji romanistai.

Lietuvoje romėnų teisė nėra *terra incognita*. Galima išskirti profesorius – S. Vėlyvį, I. Nekrošius, V. Nekrošius, P. Vitkevičius, M. Maksimaitį, A. Tamošaitį, kurie, atlikę išsamius mokslinius tyrimus, atskleidė svarbiausius romėnų teisės ypatumus, jų dėka mes galime prisiliesti prie šio visai Vakarų teisės tradicijai pradžia davusio šaltinio lietuvių kalba. Vis dėlto reikia pripažinti, kad ir mūsų mokslininkai taip pat labiau orientavosi į romėnų privatinę teisę, jos institutus⁶.

Todėl šiuo straipsniu, kiek tai leidžia jo apimtis, remiantis daugiausia romėnų teisės tėvynėje, Italijoje, aptinkama literatūra, bandoma susisteminti nagrinėjama tema atliktų tyrimų rezultatus bei pateikti moksliai pagrįstas išvadas.

Straipsnyje plačiausiai naudojamas istorinis tyrimo metodas, siekiant įvardyti sabinų (kasijėnų) ir prokulėnų teisės mokyklų formavimosi ir raidos etapus. Sisteminiu ir lyginamuoju metodais atliekama literatūroje pateiktų nuomonių analizė, ja remiantis mėginama pateikti apibendrinančias išvadas, išskirti svarbiausius aptariamoms temoms aspektus.

Teisės mokyklų pradžios paieškos teisės doktrinoje

Pažymėtina, kad literatūroje, analizuojant teisės mokyklų gyvavimo laiką, nesutarimų beveik nekyla: daugmaž sutariama,

⁶ Autorės žiniomis, teisės mokyklų tema atskirai nėra nagrinėta.

jog tai buvo Romoje maždaug I–II mūsų eros amžiais, ankstyvojo principato laikotarpiu.

Jau kalbant apie teisės mokyklų pavadinimus, minint vieną iš jų – sabinus – aptinkama keletą nuomonių ir aktyvių diskusijų, nes vieni autoriai vartoja sabinų, kiti – kasijėnų, treči – sabinų bei kasijėnų pavadinimus kartu. Dėl prokulėnų teisės mokyklos pavadinimo didesnių neaiškumų lyg ir nekyla.

Bandant išsiaiškinti, kuris pavadinimas yra „tikresnis“, susiduriama su kitu klausimu – o kas gi buvo minėtų teisės mokyklų pradininkai, kas lėmė jų atsiradimą, kieno vardu jos pavadintos ir kas joms vadovavo.

Kaip sako Pomponijus^{7,8}, Augusto viešpatavimo metu⁹ buvo žymūs du priešingos pasaulėžvalgos juristai: Markas Antistijus Labeonas¹⁰ (toliau – Labeonas) – nepriklausomo galvojimo ir savarankiško charakterio žmogus, tačiau respublikonas ir drąsus reformatorius teisės srityje, ir Gajus Atėjus Kapitonas¹¹ (toliau tekste – Kapitonas) – romiai nusiteikęs pilietis, nemėgstantis maištauti nei politikoje, nei teisės moksle [7, p. 107]. Dažnai būtent Labeonas yra įvardijamas kaip prokulėnų teisės moky-

⁷ Lotynų k. – *Pomponius*, italų k. – *Pomponio*.

⁸ Teisės literatūroje kalbant apie sabinų (kasijėnų) bei prokulėnų teisės mokyklas dažniausiai remiamasi būtent Pomponijaus tekstų fragmentais.

⁹ 27 metai prieš Kristų – 14 mūsų eros metai [2, p. 413].

¹⁰ Diskutuotina, koks turėtų būti lietuviškas vertimas, nes lotyniškai randame *Marcus (Martius) Antistius Labeo*, itališkai – *Marcus Antistio Labeone*. Kadangi atliekant tyrimą daugiausia remtasi literatūra italų kalba, straipsnyje vartojamas vertimas – Markas Antistijus Labeonas.

¹¹ Analogiškai Marko Antistijaus Labeono atvejui straipsnyje vartojamas vertimas – Gajus Atėjus Kapitonas, nors lotyniškai randama *Caius Ateius Capito*, tačiau itališkai – *Caio Ateio Capitone*.

klos pradininkas, o sabinų (kasijėnų) teisės mokyklos pradininku laikomas Kapitonas¹² [10, p. 24]. Tačiau literatūroje taip pat išsakoma mintis, jog šios asmenybės siejamos labiau su šių mokyklų priešistore ir skirtingoms pažiūroms atstovavusiomis grupėmis, kurios apibendrinamos lotynišku žodžiu *sectae*¹³, o sabinų (kasijėnų) ir prokulėnų pavadinimas įvardijamas *scholae*¹⁴ terminu. Tokia mintis skamba racionaliai ir tarsi paaiškina, kodėl literatūroje nerandama aiškaus Labeono ir Kapitono ryšio su teisės mokyklomis ir kodėl jų vardai niekaip neatsispindi mokyklų pavadinimuose. Literatūroje, beje, taip pat nėra įvardijama Kapitono ir Sabino, Labeono ir Prokulo bei tarp jų pačių – Labeono ir Kapitono ryšio [1, p. 14–15]. Todėl nemažai šia tema pasisakusių autorių linkę teigti, nors jų, kaip žymių teisininkų, indėlis į teisės mokslą didelis, sabinų (kasijėnų) bei prokulėnų teisės mokyklų įkūrimo jiems priskirti negalima. O tai, kad Pomponijus¹⁵ pačią teisės mo-

kyklų pradžia, nors ir *sectae* pavidalu, vis dėlto sieja su Labeonu ir Kapitonu, įvardindamas juos kaip Prokulo¹⁶ bei Masurijaus Sabino¹⁷ (toliau – Sabinas) mokytojus, kai kurie autoriai aiškina tuo, kad tiesiog Labeono ir Kapitono gyvenimo metais jie buvo žymiausi teisininkai, nusipelnę teisės mokslui, ir todėl Pomponijus tarsi buvo „priverttas“ juos išskirti priskiriant jiems mokyklų atsiradimo užuomazgas [1, p. 14].

Trumpai stabtelint prie šių asmenybių galima pasakyti, jog Kapitonas buvo vienas iš Aulo Ofilijaus¹⁸ mokinių, gyvenęs laikotarpiu maždaug tarp I amžiaus prieš Kristų ir I mūsų eros amžiaus, literatūros šaltiniuose apibūdinamas kaip išsilavinęs asmuo, pasisakęs už imperatoriškąją valdžią, teigiama buvęs tiek viešosios, tiek privatinės, taip pat greičiausiai ir popiežiškosios teisės ekspertas [11, p. 930], Pomponijaus teigimu, konservatoriškų pažiūrų [3, p. 87]. Apie Kapitoną kaip teisininką žinių literatūros šaltiniuose randama nedaug [1, p. 12], todėl galima daryti išvadą, jog tokių žinių tiesiog neišliko arba kad Kapitonas išties labiau domėjosi kitomis sritimis ir jose atsiskleidė. Kita mūsų minima istorinė asmenybė – Labeonas – teigiama, buvo žymus romėnų teisininkas, gyvenęs I amžiuje prieš Kristų (gimęs maždaug 43 metais prieš Kristų, miręs I mūsų eros amžiaus pradžioje), turėjęs įtakos ne tik to meto, bet ir vėlesnei teisei kultūrai [3,

¹² Pomponijus net vartoja veiksmąžodį *successit* (lotynų k.) tęstinumui tarp Labeono ir prokulėnų mokyklos, Kapitono ir sabinų mokyklos įvardyti sakdamas, jog po Labeono sekė Nerva, po Nervos–Prokulas; po Kapitono gi sekė Sabinas, po jo – Kasijus [15, p. 65].

¹³ *Secta, ae* (lotynų k.) – filosofinė mokykla, sekta, linkmė, kryptis [5, p. 905].

¹⁴ *Schola, ae* (lotynų k.) – mokykla – mokiniai ir šalininkai, sekta, mokslinis tyrinėjimas, paskaita [5, p. 899–900].

¹⁵ „...§47. *Post hunc (Tuberone) maximae auctoritatis fuerunt Ateius Capito, qui Ofilium secutus est, et Antistius Labeo, qui omnes hos audivit, institutus est autem a Trebatio. Ex his Ateius consul fuit: Labeo noluit cum offerretur ei ab Augusto consulatus, quo suffectus fieret, honorem suscipere, sed plurimum studiis operam dedit; et totum annum ita diviserat, ut Romae sex mensibus cum studiosis esset, sex mensibus secederet et conscribendis libris operam daret. Itaque reliquit quadringenta volumina, ex quibus plurima inter manus versantur. Hi duo primum velutii diversas sectas fecerunt: nam Ateius Capito in his, quae ci tradita fuerant, perseverabat, Labeo ingenii qualitate et fiducia doctrinae,*

qui et ceteris operis sapientiae operam dederat, plurima innovare instituit. §48. Et ita Ateio Capitoni Massurius Sabinus successit, Labeoni Nerva, qui adhuc eas dissensiones auxerunt...“ [1, p. 1–2] [4, p. 5–6].

¹⁶ Lotynų k. – *Proculus*, italų k. – *Proculo*.

¹⁷ Lotynų k. – *Massurius Sabinus*, italų k. – *Masurio Sabino*.

¹⁸ Lotynų k. – *Aulus Ofilius*, italų k. – *Aulo Ofilio*.

p. 281]. Literatūroje jis taip pat minimas kaip to meto ryškiausias teisininkas, palikęs išties didelį indėlį ne tik teisės moksle, bet pasižymėjęs ir gramatikos, dialektikos ir literatūros srityse [12, p. 414]. Pasak Pomponijaus, kasmet šešis mėnesius Labeonas dėstytojaudavo Romoje, likusius šešis susikaupęs ramioje aplinkoje rašydavo (manoma, yra parašęs apie 400 veikalų) [12, p. 414]. Maža to, jis teigia, jog Labeonas atsisakė konsulo pareigų ir garbės pasirinkdamas mokslą ir dėstytojavimą [4, p. 255].

Grįžtant prie sabinų (kasijėnų) pavadinimo klausimo pažymėtina, kad literatūroje teigiama, jog apie dvi mokyklas Pomponijus savo fragmentuose kalba jau 114 mūsų eros metais ir įvardija jas kasijėnai ir prokulėnai¹⁹ [17, p. 114]. Iš tokio teiginio daroma išvada, kad dviejų mokyklų vadovais buvo Kasijus²⁰ ir Prokulas, ir tik paskui mokyklų atsiradimas buvo susietas su Prokulo ir Kasijaus mokytojais – Nervu Senuoju²¹ ir Sabinu [7, p. 108]. Juos, beje, kaip pirmuosius Kapitono bei Labeono sekėjus įvardija ir pats Pomponijus [6, p. 388]. Apie kasijėnų teisės mokyklą dar 109 mūsų eros metais viename iš savo raštų užsimena ir Plinijus²², kur, kalbėdamas apie Kasijų, jį įvardija kaip kasijėnų teisės mokyklos pagrindinį vadovą²³ [17, p. 114]. Gajus²⁴ savo tekstuose kalba tiek apie Sa-

biną, tiek apie Kasijų, juos abu įvardija mokyklos pagrindiniais atstovais²⁵, taip pat kalbėdamas apie prokulėnų vadovus mini tiek Prokulą, tiek Nervą²⁶ [17, p. 115]. Literatūroje net keliamas klausimas, jog galbūt tokį įvardijimą ar savitą vieno vado neišskyrimą galima suprasti taip, kad II amžiaus viduryje autoriai dar nebuvo „apsisprendę“ įvardyti vieną vadovą? [17, p. 115] T. Kipp tokia nuostata netiki, aiškina tokią Gajaus „tylą“ kaip visišką nereikalingumą išskirti kažkurį vieną vadovą, nes tiek apie Sabiną, tiek apie Kasijų jis kalba kaip apie „savus“, prokulėnus įvardydamas kaip „kitus“ [17, p. 115]. Vėliau, apie 160 mūsų eros metus, Gajaus sekėjas Venulėjus²⁷ jau kalba apie Sabiną ir Prokulą kaip mokyklų vadovus neapsiribodamas sąvokomis „mes, mūsų“, „kiti, kitų“ [17, p. 115–116]. Ulpianas²⁸ viename savo kūrinių²⁹ kalba apie kasijėnus, kitame³⁰ jau apie sabinus [17, p. 116]. Kitas žymus teisininkas Paulius³¹ abu kartus, kai kalba apie teisės mokyklas kaip kolektyvus, vartoja kasijėnų pavadinimą³² [17, p. 116]. Tad remiantis Ulpiano bei Pauliaus tekstais, tarsi derėtų pripažinti, jog iki pat III mūsų eros amžiaus vidurio mokyklos neturėjo stabilaus ir tikslaus pavadinimo, taip pat kad sabinų vardas, kuris žvelgiant iš šių dienų pozicijos tarsi priimtinesnis, vis dėlto buvo vėlesnis ir tik po kasijėnų pavadinimo

¹⁹ „...§52. *Nervae successit Proculus...Sed Proculi auctoritas maior fuit, nam etiam plurimum potuit; apellatique sunt partim Cassiani partim Proculiani, quae origo a Capitone et Labeone coeparat...*“ [4, p. 6].

²⁰ Lotynų k. – *Cassius Longinus*, italų k. – *Cassio Longino*.

²¹ Lotynų k. – *Cocceius Nerva*, italų k. – *Nerva Cocceio*.

²² Lotynų k. – *Plinius*, italų k. – *Plinio*.

²³ „...*Cassianae scholae princeps ac parens fuit...*“ [6, p. 389][17, p. 114].

²⁴ Lotynų k. – *Gaius*, italų k. – *Gaio*.

²⁵ „...*Sabinus quidem et Cassius ceterique nostri praecepores...*“ [17, p. 115].

²⁶ „...*Nerva vero et Proculus ceterique diversae scholae autores...*“ [17, p. 115].

²⁷ Lotynų k. – *Venuleus*, italų k. – *Venuleo*.

²⁸ Lotynų k. – *Ulpianus*, italų k. – *Ulpiano*.

²⁹ *Liber singularis regularum*.

³⁰ *Liber I ad edict. de rebus creditis*.

³¹ Lotynų k. – *Paulus*, italų k. – *Paolo*.

³² Tiek *Liber IV ad legem Iuliam et Papiam*, tiek *Liber IX ad Sabinum*.

[17, p. 116]. Tačiau literatūroje taip pat randama nuostata, kad nors galbūt iš tiesų kasijėnų mokyklos vardas ir buvo ankstesnis, atsižvelgiant į Sabino asmenybę bei indėlį mokslui³³, jo vardas ir sabinų mokyklos vardas nusveria, ir daugelis autorių vartoja būtent tokį šios mokyklos vardą [4, p. 258]. Ir nors remiantis Pomponijaus tekstais vis dėlto teigiama, kad pirmiausia teisės mokykla buvo vadinama kasijėnų ir tik vėliau sabinų vardu, nors kiek vėliau buvo bandoma teigti, jog galbūt kažkuriuo metu šiai teisės mokyklai vadovavo abu – tiek Sabinas, tiek Kasijus, vis dėlto vėlesnės platesnės tekstų analizės grįžtama prie sabinų pavadinimo kasijėnų pavadinimą jau įvardijant kaip klaidingą istorinių tekstų interpretavimą [16, p. 120].

Literatūroje galima rasti ir šios temos interpretaciją materialiniu, kilmės požiūriu. Teigiama, kad Kasijus buvo kilęs iš turtingos ir įtakingos šeimos [2, p. 258; 6, p. 393] ir jo pripažinimas, manoma, todėl buvo kur kas lengvesnis ir daug kam tuo metu galbūt palankesnis. Sabinas tokį savo vardą, koks mums dabar žinomas analizuojant teisės šaltinius, užsitarnavo išmincingumu, kruopščiu darbu ir šviečiamąja veikla. Literatūros šaltiniuose jis minimas kaip vienintelis, nepriklausęs senatoriškam rangui, gavęs iš Tiberijaus *ius respondendi*³⁴ [19, p. 482]. Tuo remiantis galbūt

³³ Sabino kūrinys *I tre libri di Sabino* buvo tarsi vadovėlis patiems Sabiniečiams [4, p. 258].

³⁴ Imperatoriaus Augusto valdymo metais žymiausiems Romos teisininkams leidžiama oficialiai aiškinti teisę [10, p. 24]. *Ius respondendi* įvedimas buvo meistriškas Augusto žygis – teisės mokslo reikšmė ir autoritetas, Augusto iškelti, buvo pavaizduoti kaip imperatoriaus galios atspindys; ir neturintys *ius respondendi* juristai, palyginti su ta teise apdovanotaisiais, sudarė antrąją juristų klasę [7, p. 103].

galima daryti išvadą, kad tik vėlesnieji romanistai, kuriems įtakos jau niekaip negalėjo daryti šių asmenybių turtinė padėtis, kilmė, įvardija Sabiną ir sabinų mokyklos vardą kaip tikrąjį atsižvelgdami būtent į Sabino bei Kasijaus darbus ir indėlį į teisės mokslą.

Apibendrinant pateiktas pozicijas ir žvelgiant į jas iš šių dienų perspektyvos reikia pripažinti, jog dažniau tiek teisės, tiek istorinės literatūroje klasikiniu romėnų teisės laikotarpiu gyvavusios teisės mokyklos įvardijamos ir daugumai žinomos būtent kaip sabinų ir prokulėnų.

Teisės literatūroje išskiriami teisės mokyklų atstovai

Be diskusijos, ar priskirti prie minėtų teisės mokyklų Labeoną ir Kapitoną, teisės literatūroje, kaip ir Pomponijaus³⁵, gana vieningai išskiriami tokie žymesnieji mokyklų atstovai [7, p. 107–108]:

Prokulėnai³⁶:

- `Nerva Senasis (tėvas) – manoma, pirmasis prokulėnų vardu vėliau pavadintos mokyklos vadovas, garsinamas kaip visos dievų ir žmonių teisės žinovas [7, p. 111]. Nėra išlikusių jo veikalų pavadinimų, tačiau literatūroje jis retai, bet yra minimas vėlesnių tyrėjų [6, p. 392].
- Prokulas – I mūsų eros amžiaus romėnų teisininkas, Nervos Senojo

³⁵ Lodzės universiteto profesorius J. Kondrębski savo veikle apie sabinų ir prokulėnų teisės mokyklas Pomponijų kartu su Gajumi priskiria prie sabinų [8, p. 10, 310].

³⁶ „§50–55...*Labeoni Nerva, ... Nervae successit Proculus. fuit eodem Tempore Nerva filius, ... Proculo Pegasus, Pgaso Celsus patri: Celso Celsus filius et Priscus Neratius...*“

įpėdinis [7, p. 111], sekėjas, Nervos sūnaus bendraamžininkas, jo vardu ir pavadinta prokulėnų teisės mokykla [13, p. 1244].

- apie Nervą sūnų – Pomponijus nepasako nieko tikra, bet, pasak Ulpiano, jis jau būdamas maždaug septyniolikos metų teikęs kompetentingus atsakymus teisės srityje [7, p. 111].
- apie Pegasą žinių išlikę nėra daug [1, p.26].
- Celsas tėvas
- Celsas sūnus literatūroje įvardijamas kaip išsilavinusi asmenybė, Adriano valdymo metais ypač civilinės teisės srityje pasižymėjęs teisininkas [1, p. 26].
- Neracijus³⁷, teigiama, buvo artimai susijęs su to meto imperatoriškąja valdžia, o kaip rašytojas buvo įvaldęs „aštrią“ plunksną [15, p. 69].

Sabinai (kasijėnai)³⁸:

- Sabinas – neabejotinai žymiausias ir padaręs didžiausią įtaką teisės mokslui iš išvardintųjų, I mūsų eros amžiuje gyvenęs ypatingo gabumo teisininkas, išskirtinis kaip asmenybė, padaręs didžiulę įtaką vėlesniems kartoms, cituotas Plinijaus, Persijaus³⁹, Arijano⁴⁰, Gelijaus⁴¹, Makrobijaus⁴², Ateņėjus⁴³, minimas tiek teisės, tiek ne

teisės literatūros autorių [14, p. 294]. Svarbiausias jo kūrinys, manoma, buvo *Libri tres iuris civilis* – trumpa santrauka apie *ius civile*, paruošta mokymui, kuria vėliau rėmėsi Pomponijus, Paulius bei Ulpianas rašydami savo darbus [14, p. 294].

- Kasijus – kita ryški asmenybė, pagal kurį sabinų mokykla vadinama savo antruoju – kasijėnų – vardu ir kuris galbūt yra net senesnis už jos pirmąjį vardą [7, p. 112]. Pagrindus Kasijaus kūrinys buvo *ius civile* tema, apie kurį žinoma iš vėlesnių autorių bei Javoleno kūrinio *Libri ex Cassio*, atsispindinčio digestuose [6, p. 393].
- Caelijus Sabinas – Pomponijaus įvardijamas kaip vienas iš labiausiai žinomų ir įtakingų teisininkų Vespasijano valdymo laikais⁴⁴, sabinų teisės mokykloje ėjęs po Kasijaus [1, p. 24].
- Javolenas⁴⁵, manoma, gyveno maždaug Trajano⁴⁶ ir Adrijano valdymo metais⁴⁷, labiausiai teisės mokslui nusipelnė komentuodamas kitų autorių tekstus [1, p. 24].
- apie Valentą⁴⁸ ir Tuscijaną⁴⁹ žinoma labai nedaug – tik tiek, kad, remiantis Pomponijaus tekstų fragmentais, jie abu ėjo po Javoleno, ir tai, jog apie Valentą aptinkama žinių jį buvus Antonijaus Pijaus⁵⁰ patarėju [1, p. 24].

³⁷ Lotynų k. – *Neratius Priscus*, italų k. – *Nerazio Prisco*.

³⁸ „§50–53...*Et ita Ateio Capitoni Massurius Sabinus successit, ... hunc successit, Gaius Cassius Longinus, ... Cassio Celio Sabinus successit ... Celio Sabino Priscus Iavolenus, ... Iavoleno Prisco Alburnius Valens et Tuscianus, item Salvius Iulianus...*“

³⁹ Lotynų k. – *Persius*, italų k. – *Persio*.

⁴⁰ Lotynų k. – *Arrianus*, italų k. – *Arriano*.

⁴¹ Lotynų k. – *Gellius*, italų k. – *Gellio*.

⁴² Lotynų k. – *Macrobius*, italų k. – *Macrobio*.

⁴³ Lotynų k. – *Ateneus*, italų k. – *Ateneo*.

⁴⁴ 69–79 mūsų eros metais [2, p. 414].

⁴⁵ Lotynų k. – *Iavolenus Priscus*, italų k. – *Giavoleno Prisco*.

⁴⁶ 98–117 mūsų eros metai [2, p. 415].

⁴⁷ 117–138 mūsų eros metai [2, p. 415].

⁴⁸ Lotynų k. – *Aburnius Valens*, italų k. – *Alburnio Valente*.

⁴⁹ Lotynų k. – *Tuscianus*, italų k. – *Tusciano*.

⁵⁰ Lotynų k. – *Antonius Pius*, italų k. – *Antonino Pio*.

Antonijaus Pijaus valdymo metai – 138–161 mūsų eros metai [2, p. 415].

- Julijanas⁵¹, Javoleno mokinys, buvo vienas iš žymiausių Romos juristų, net du kartus buvęs konsulu, tačiau svarbiausia – buvo profesorius, tarp kurio mokinių mums žinomi Afrikanas⁵², Terencijus Klemencas⁵³ ir Volusijus Majecianas⁵⁴.

Prie sabinų galima priskirti ir Gajų, kuris poklasikinių romėnų teisės laikotarpiu buvo viena iš labiausiai teisės srityje pasireiškusių ir nusipelnusių asmenybių [12, p. 359], juo tekstais taip pat remiamasi kalbant apie mūsų aptariamą teisės mokyklą. Gajus save laikė sabinu ir, kalbėdamas apie savo mokyklą, vartojo tokius teiginius: „mūsų mokytojai“⁵⁵ arba „Sabinas ir Kasijus“, apibūdindamas prokulėnų teisės mokyklą – „kitos, priešingos mokyklos veikėjai“⁵⁶ arba „Nerva ir Prokulas“ [17, p. 115].

Literatūroje teigiama, kad iki Adrijano⁵⁷ visi žymesnieji teisininkai priklausė vienai iš analizuojamų teisės mokyklų [12, p. 358]. Tačiau kadangi po Gajaus nelabai randama konkrečiai įvardytų sabinų (kasijėnų) bei prokulėnų sekėjų, taip pat linkstama manyti, kad galbūt nebeilgai egzistavo ir pačios mokyklos [6, p. 389]. Teisės mokyklų pabaigą, teigiama literatūroje, galima numanyti ir iš Pomponijaus tekstų fragmentų, kur jis abiejų mokyklų vadovų eiles pabaigia iš karto keliais juristais (pro-

kulėnų mokykla baigiama Celsu sūnumi ir Neracijumi Priskumi, sabinų – Valentu, Tuscijanu ir Julijanu), tai galima manyti esant pakankamą pagrindą teigti, kad abi mokyklos, suskilusios iš vidaus, žlugo [7, p. 108–109]. Tačiau kalbėti apie pabaigą nėra tikslu jau vien dėl to, kad, kaip teigiama literatūroje, kai kurių teisės mokyklų atstovų veikalai, mintys turėjo įtakos besiformuojančiam romėnų teisės mokslui ir todėl buvo perimami, cituojami iš kartos į kartą. Manoma, kur kas teisingiau būtų teigti mokyklų dvasią išlikus gyvą gerokai ilgiau – galbūt net iki šių dienų.

Teisės mokyklų organizacija

Kalbėdami apie mokyklų organizaciją daugelis autorių yra tos nuomonės, kad tai vis dėlto nebuvo mokyklos tikraja šio žodžio reikšme: teigiama, jog sunku įsivaizduoti tas ryškias asmenybes – konsulus ir valstybės valdymo srityje veikusius asmenis – kaip nuolatinius mokyklų dėstytojus jau vien dėl laiko stokos [6, p. 390], daroma išvada, jog sabinų (kasijėnų) ir prokulėnų teisės mokyklas galima įvardyti labiau buvus teisininkų klubais, susirinkimais [16, p. 106; 20, p. 106], asociacijomis, atstovavusiomis tam tikram požiūriui [8, p. 156]. Kai kur net teigiama, kad tai buvo tarsi aristokratų susibūrimai, kuriuose vykdavo apskritojo stalo diskusijos teisės klausimais [6, p. 390]. Net ir pačių mokyklų sukūrimas aiškinamas to meto teisininkams būdingu solidarumo bei išskirtinumo poreikiu [16, p. 105; 20, p. 111].

Tačiau tokius teiginius galima ir paneigti, nes literatūroje, pavyzdžiui, kalbant apie Sabiną, teigiama, kad jis aktyviai dalyvavo

⁵¹ Lotynų k. – *Salvius Julianus*, italų k. – *Salvio Giuliano*.

⁵² Lotynų k. – *Sextus Iulius Africanus*, italų k. – *Sesto Giulio Africano*.

⁵³ Lotynų k. – *Terentius Clemens*, italų k. – *Terentio Clemens*.

⁵⁴ Lotynų k. – *Volusius Maecianus*, italų k. – *Volusio Meciano*.

⁵⁵ „...*nostri praeceptores*...“ [1, p. 41].

⁵⁶ „...*diversae scholae auctores*“ [1, p. 41].

⁵⁷ 117–138 mūsų eros metai [2, p. 415].

šviečiamojame veikloje ir būdamas neturtin- gas gyveno iš savo mokinių surinktų lėšų [12, p. 359]. Aktyviai mokytojavęs, manoma, ir Kasijus [12, p. 359]. Taip pat reikėtų pri- siminti ir Labeoną, kuris kiekvienais metais šešis mėnesius praleisdavo Romoje mokyto- jaudamas [12, p. 358]. Visa tai galima teigti esant pakankamu pagrindu, jog vis dėlto kaž- kas panašaus į mokymo institucijas buvo.

Tikėtina, kad šis nuomonių išsiskyri- mas literatūroje susiklostė būtent dėl to, kad vieni autoriai, kalbėdami apie sabinų (kasijėnų) ir prokulėnų teisės mokyklas, vis dėlto omenyje turi Labeono ir Kapito- no vadovaujamas *sectae*, kuriose mokymas išties buvo privatus ir individualus – kai tei- sininkai privačiai pagal savo išsilavinimą, savo metodais ir pagal kiekvieno nustatytą mokesťį savo studijose mokydavo teisės mokslu besidominčius jaunuolius [1, p. 10, 16], kiti kalba apie vėlesnį laikmetį, kuriuo jau aptinkama užuominų apie tam tikrą mo- kymo organizaciją [1, p. 16], todėl literatū- roje ir nerandama vieningos nuomonės bei išsamesnių paaiškinimų, kokia buvo sabinų (kasijėnų) ir prokulėnų mokyklų organiza- cinė forma. Kad ir kokia ji būtų buvusi iš tikrųjų, manytina, kad tiek teisėje, tiek is- torijoje apskritai sabinų (kasijėnų) ir proku- lėnų teisės mokyklas galime įvardyti kaip labai svarbų etapą, atskleidžiantį to meto teisininkams būdingą bendrumo poreikį bei įtvirtinantį mokymo organizacijos pradžia.

Teisės mokyklų ideologiniai skirtumai

Literatūroje kalbant apie ideologinius mo- kyklų skirtumus pirmiausia aptinkamas teiginys, kad sabinai (kasijėnai) buvo kon- servatyvių, prokulėnai – novatoriškų, mo-

dernių pažiūrų atstovai. Toks teiginys išve- damas iš Pomoponijaus teksto fragmento interpretacijos, kur teigiama, jog Labeonas, būdamas liberalaus mąstymo, palaikė no- vatoriškas idėjas, o Kapitonas, atvirkščiai, buvo ištikimas tradicinėms vertybėms. Šis dviejų teisininkų idėjų priešpriešos moty- vas literatūroje dažnai automatiškai sutapa- tinamas ir su sabinų (kasijėnų) ir prokulėnų teisės mokyklų sekėjų pažiūromis [4, p. 11]. Tačiau kadangi, kaip jau minėta, tokia sąsa- ja vėlesniuose teisės literatūros šaltiniuose vis dažniau abejojama, diskutuotinas tampa ir toks teiginys. Tai patvirtina ir literatūroje aptinkami priešingi minėtiems pastebėjimai esą sabinai buvo novatoriai, prokulėnai – konservatoriai [4, p. 2].

Literatūroje randama ir daugiau ganėti- nai skirtingų nuomonių ir teiginių.

Sabinai (kasijėnai), manoma, vadovavo- si tradicijomis, per amžius pripažintomis nuostatomis ir griežtai laikėsi teisės reika- lavimų, o prokulėnams priimtinesni buvo *aequitas* reikalavimai ir, sprendami kylan- čius klausimus, jie buvo atviresni bendrų teisės principų reikalavimams [4, p. 17].

Taip pat aptinkamas teiginys, jog sabi- nai (kasijėnai) savo ideologijoje atspindė- jo imperatoriškąją valdžią, kurios atžvilgiu visiškai nepriklausomi buvo prokulėnai [4, p. 18].

Tam, manytina, gana smarkiai priešta- rauja, tačiau literatūroje taip pat randama kita nuostata – esą sabinai (kasijėnai) palai- kė pasaulinės teisės idėją, o prokulėnai tikė- jo romėniškuoju tradicionalizmu [4, p. 25].

Kai kurie autoriai teigia esą sabinai (kasijėnai) rėmėsi tradicine praktika, savo nuomonės grįsdami ankstesnių teisinin- kų pozicijomis, siekdami rasti teisingą

sprendimą individualiam atvejui, nors tai gali ir prasilenkti su bendrai pripažintomis ir priimtinomis nuostatomis, prokulėnai, manoma, visose srityse bandė vadovautis bendrais principais, pastovumu ir tvarka ir net į nerašytą teisę žvelgė kaip į tam tikrą struktūrą, sistemiškai [18, p. 17].

Tačiau vargu ar galima visiškai pasitikėti ir būti tikriems dėl literatūroje pateiktamų teisės mokyklų apibūdinimų, nes šiuo aspektu sabinų (kasijėnų) ir prokulėnų mokyklas bandžiusių nagrinėti tyrėjų teiginiai dažnai labai skirtingi, ir, rodos, tą pačią istorinę realybę perteikiantys visai kita šviesa [4, p. 253].

Ir vis dėlto greičiausiai būtų klaidinga manyti, kad įmanoma rasti, išskirti vienintelius pastovius mokyklų apibūdinimus, nes, kiek byloja literatūros šaltiniai, mokyklos atstovai buvo gana skirtingos asmenybės, o ir laiko atžvilgiu vienu metu galėjo būti aktualesnės vienos, kitu – jau visai kitos sritys.

Galbūt tuos skirtumus sunku įvardyti ir dėl to, kad kiekvienas mokyklų atstovas turėjo savitą, individualų požiūrį tiek teisės, tiek kitais tuo metu aktualiais klausimais, todėl ir galima kalbėti labiau apie asmeninius negu apie bendrus doktrinius skirtumus [6, p. 389]. Turbūt taip pat nepavyktų visiškai išskirti aptariamų mokyklų skirtumų ir dėl to, kad jau pati jų istorija literatūroje interpretuojama gana painiai – abejojama, kas po ko sekė, kas buvo mokyklų įkūrėjai ir kodėl mokyklos vadinašios vienaip ar kitaip.

Nuomonių įvairovė, tikėtina, atsiranda ir dėl to, kad dažnai, kalbant tarsi apie tas pačias teisės mokyklas, įsivaizduojami šiek tiek skirtingi laikotarpiai bei turimos

omenyje skirtingos asmenybės: pirmuoju prokulėnu vadovu laikant Labeoną ir visą mokyklą matant jo požiūriu, natūralu, kad tuomet ir jos ideologiniai bruožai bus persmelkti jo asmenybės; jei kalbant apie sabinus pirmiausia prieš akis iškyla Sabinas, šiai mokyklai priskiriami bruožai kils būtent iš jo mokymo ir pozicijų. Remiantis literatūra pažymėtina, kad apie Prokulą arba nėra išlikusių patikimų duomenų, arba išties jo asmenybė nublanksta, palyginti tiek su Labeonu, tiek su jo amžininku Sabinu, o Kapitono pozicijos atrodo gana pilkai šalia jo amžininko Labeono.

Literatūroje randame nemažai mokslinių diskusijų ieškant pagrindo, kuriuo remiantis būtų galima daugmaž išskirti bendrus teisės mokyklų ideologinius skirtumus, tačiau kadangi jie, manoma, labiau susiję su tam tikrais teisiniais klausimais, teisės sritimis, tai kažin ar apskritai įmanoma rasti metodą, kurį šiuo atveju būtų galima pritaikyti [18, p. 17].

Išvados

- Galima teigti, kad bendrai sutariama, jog sabinų (kasijėnų) ir prokulėnų teisės mokyklos gyvavo I–II mūsų eros amžiais.
- Kalbant apie mokyklų ištakas ir jų įkūrėjus neturėtų būti pamiršti Labeonas ir Kapitonas – tačiau tik kaip mokyklų priešistorės – ir tik kaip dviejų skirtingų kultūrinių grupių vadovai, visą dėmesį reikia sutelkti į Sabino, Kasijaus bei Prokulo asmenybes ir jų indėlį teisės mokslui.
- Nors literatūroje daugumai žinomesni ir priimtinesni sabinų ir prokulėnų mokyklos pavadinimai, manytina, nevertėtų užmiršti ir kasijėnų vardo.

- Norint pateikti mokyklų ideologinius skirtumus, tačiau siekiant išvengti klaidingų apibendrinimų, būtų tiksliausia kalbėti apie mokykloms atstovavusias asmenybes ir jų individualių požiūrių vienais ar kitais teisės klausimais.
- Nors sabinų (kasijėnų) ir prokulėnų teisės mokyklos, teigiama literatūroje, susikūrė labiau dėl teisininkų poreikio solidarizuotis ir buvo panašesnės į aristokratų susibūrimus, prisimintina, jog vis dėlto yra pakankamai įtikinančių užuominų ir apie mokymą bei šviečiamąją veiklą.
- Bandant atsakyti į klausimą, kokia buvo šių mokyklų reikšmė teisės mokslui,

galima pažymėti, jog I mūsų eros amžius teisės istorijoje siejamas būtent su Labeonu ir Sabinu. O šios ir kitos teisės mokslui nusipelnusios asmenybės siejamos būtent su sabinų (kasijėnų) ir prokulėnų teisės mokyklomis, kuriose buvo atvertas naujas tiek teisės mokslo, tiek teisės mokymo puslapis. Nors iš tų laikų tėra išlikę nedaug literatūros ir vėlesni tyrėjai to meto įvykius kartais interpretuoja gana skirtingai, vis dėlto galima pagrįstai teigti, jog jau vien tai, kad tokių mokyklų buvo, byloja apie mokymosi institucijos užuomazgas, teisininkų būrimosi į bendraminčių grupes faktą.

LITERATŪRA

1. Baviera G. *Le due scuole dei giuresconsulti romani*. Firenze: Casa editrice libraria „Fratelli Cammelli“, 1898.
2. Bretonne M. *Storia del diritto romano*. Bari: Laterza, 1987.
3. *Dizionario giuridico romano*. Edizioni Simone, 2006.
4. Falchi G. L. *Le controversie tra Sabiniani e Proculiani*. Milano: Dott. A. Giuffrè editore, 1981.
5. Jokantas K. *Lotynų–lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius: Aidai, 1995.
6. Jolowicz H. F. *Historical Introduction to the study of Roman Law*. Cambridge: University Press, 1954.
7. Kipp T. *Romėnų teisės šaltinių istorija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisų fakulteto leidinys, 1939.
8. Kodrębski J. *Sabinianie i Prokulianie*. Szkoły Praha w Rzymie wczesnego cesarstwa. Łódz: Uniwersytet Łódzki, 1974.
9. Kunkel W. *Linee di storia giuridica romana*. Napoli: Edizioni Scientifiche Italiane, 1973.
10. Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. *Romėnų teisė*. Kaunas: Vijausta, 1996.
11. *Novissimo Digesto Italiano*. Volume II. Torino: Unione Topografico, 1958.
12. *Novissimo Digesto Italiano*. Volume IX. Torino: Unione Topografico, 1963.
13. *Novissimo Digesto Italiano*. Volume XIII. Torino: Unione Topografico, 1966.
14. *Novissimo Digesto Italiano*. Volume XVI. Torino: Unione Topografico, 1986.
15. Riccobono S. *Lineamenti della storia delle fonti e del diritto romano*. Milano: Dott. A. Giuffrè Editore, 1949.
16. Schultz F. *History of Roman legal science*. Oxford: University press, 1953.
17. *Scritti giuridici di Giovanni Baviera*. Palermo: Stab. Tip. Luigi Gaipa FU Salv., 1909.
18. Stein P. *Roman Law in European History*. Cambridge: University Press, 2003.
19. Talamanca M. *Lineamenti di storia del diritto romano*. Milano: Dott. A. Giuffrè Editore, 1979.
20. Wolff H. J. *Roman Law. An Historical Introduction*. Oklahoma: Norman, 1951.

SABINIAN (CASSIAN) AND PROCULIAN LAW SCHOOLS IN THE HISTORY OF ROMAN LAW

Giedrė Urbanavičiūtė

S u m m a r y

The theme of Sabinian (Cassian) and Proculian Law Schools in the legal literature was distantly researched through the history. Though it is undoubted they were important for the legal science and legal profession.

The fact agreed by the majority scientists is that the mentioned Law Schools existed at Rome in the first and second centuries.

Talking about the foundation of Sabinian (Cassian) and Proculian Law Schools it should not be forgotten Labeo and Capito, though the greatest attention should be paid to the personalities of Sabinus, Cassius and Proculus. Though more recognized and usable are the name of *Scuola Sabiniana* and *Scuola Proculiana*, there should not be forgotten also the name of *scuola Cassina*.

Attempting to find the ideological differences of principles between two Law Schools at the same

time trying to avoid misunderstandings the most precise way to do this probably would be to research all the personalities presented them and their thoughts concerning legal questions separately.

Though it is said the Sabinian (Cassian) and Proculian Law Schools were founded because of the necessity of solidarity for the lawyers and they were more similar to the aristocratic clubs, there is clear evidence enough to talk about them as the institutions of legal thinking and legal education.

Trying to underline the meaning and influence of Law Schools to the legal science, it should be stressed that first century in this sphere is closely connected with the personalities of Labeo and Sabinus that belongs exactly to the Sabinian (Cassian) and Proculian Law Schools where new wave of legal science and legal education, as well, was born.

Įteikta 2008 m. sausio 10 d.

Priimta publikuoti 2008 m. kovo 7 d.